

Anton Fabian

POZITÍVNE ASPEKTY UTRPENIA

Málokteré pojmy sú takou častou tematikou ľudských myšlienok a rozhovorov, obáv i nádejí ako zdravie, choroba a utrpenie. Zároveň máločo dokáže vzbudiť taký záujem v medziľudskej komunikácii a masmédiách ako senzačné správy o nezvyčajných uzdraveniach a liekoch alebo prekvapujúcich chorobách a náhlych úmrtiach. Tento fakt je pochopiteľný, lebo súvisí s vysokou, i keď nie najvyššou hodnotou, ktorá býva prisudzovaná v ľudskom živote zdraviu a dlhému veku.

Spôsob vyrovnávania sa s utrpením, chorobou, smrťou a zlom vo všeobecnosti je závislý od celkového kultúrneho a náboženského prostredia. V tejto štúdii sa pokúsime o špecifický pohľad na utrpenie, ktoré v kresťanskom zmysle slova môže mať nielen pozitívny zmysel, ale aj tvorivý charakter. Nemienime tým, prirodzene, utrpenie glorifikovať. Je zlom a ním aj zostane. Veľa však záleží na prístupe človeka k nemu.

Podľa C. G. Junga utrpenie - na základe vlastného i cudzieho poznávania a vnútorného prežívania - učí človeka, že je bytosťou relatívne ohraničenou časom a vonkajšími podmienkami, závislou od pomoci iných ľudí, ale aj bytosťou schopnou pomáhať, ktorá má možnosť stávať sa niekomu blízkym, blíznym, ľudsky významným.¹ Osobnostný zmysel utrpenia môže spočívať v poznávaní vlastných dispozícií a možností, byť hybnou silou nielen určitého sebaovládania, sebaregulácie, ale predovšetkým osobnostného rastu. Pretrpená skúsenosť môže urobiť človeka citlivejším k problémom iných, byť zdrojom porozumenia a nástrojom empatie.² André Gide, francúzsky spisovateľ, vo svojom denníku z roku 1930 napísal: *“Číňania prirovnávajú chorobu ku kľúču, ktorý otvára dôležité dvere poznania a skúseností. Dobrý zdravotný stav nám nedovolí všetkému rozumieť. Ale choroba nám odhalí niektoré pravdy. Pohodlný život spôsobuje, že sa o tieto pravdy nezaujímame. Hoci sme stvorení pre Boha, veľmi často si zakladáme na časnosti. Stavíme si hniezdočko na zemi a chceli by sme v ňom nestarnúť, aby naše šťastie bolo dokonalé. Choroba vrhne na naše hniezdočko horiacu fakľu, ktorá nás zobudí z letargie a ukazuje nám cieľ života a iné hodnoty, ktoré nám nikto nevezme... Ono totiž, prvá vec, ktorú vložil dobrý Boh do krvavých pazúr boľstí, je obrátenie, čiže nový prúd nebeského svetla na osvietenie človeka”*.³

Tvorivý charakter utrpenia

Choroba je ako cesta. Kto nikdy nebol chorý, podobá sa človeku, ktorý ešte nikdy necestoval. Pozná len svoj malý úsek života. Iní ľudia, s inými zvykmi a skú-

¹ Porov. JUNG, C. G.: *Duše moderného človeka*. Brno, Atlantis 1994, s. 26.

² Porov. STARÝ, R.: *Potíže s hlubinnou psychológií*. Praha, Prostor 1990, s. 89; NEMČEKOVÁ, M. – ŽIAKOVÁ, K.: *Kvalita života ľudí trpiacich boľstou. K metodologickým problémom ošetrovateľstva*. Martin, Jesseniova lekárska fakulta UK 1997, s. 15; RYBÁR, J.: *Útecha v starobe a v chorobe*. Bratislava – Zohor, Letra-Line 1994, s. 16-20.

³ GIDE, A.: *Aus den Tagebüchern 1889-1939*. Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt 1961, s. 312.

senosťami sú mu cudzí. Ale keď zakúsi utrpenie na vlastnom tele, pochopí aj iných. Významný hudobný skladateľ E. Elgar (1857-1934), keď raz počul spievať jedno dievča s pekným hlasom a bezchybnou technikou, povedal: “*Raz z nej bude veľká speváčka, ak sa príhodi niečo, čo jej zlomí srdce!*”⁴ Inými slovami: ak nezažije veľkú bolesť, nikdy z nej nebude veľká speváčka, lebo nebude schopná vyspievať zvláštnosti života. Sú totiž veci, ktorým človek rozumie až vtedy, keď sa mu otvoria dvere utrpenia a choroby.

V chorobe je jedinec nútený premýšľať nad vlastným človečenstvom. Čas sa zastavuje. Hoci všetko na okolí je v pohybe, trpiaci je z neho vyňatý. Zatiaľ čo zdravý človek sa vyžíva v naivnom pociťovaní nepremožitelnosti, chorý si uvedomuje svoju zraniteľnosť. Zdravý človek sa díva na svoje telo ako na samozrejmosť. V chorobe cíti, že telo nie je úplne jednoduchým vlastníctvom, s ktorým sa môže zaobchádzať ako koľvek. Táto skúsenosť prináša veľa bolestí. Psychológ L. Dembicki píše: “*V utrpení sme vytrhnutí z behu všedného dňa, a preto aj naše myslenie prestáva byť všedným. Vieme, že sme iní ako ostatní. Pretože často nerozumieme sebe samým, cítíme sa osamelí a akoby vydaní napospas cudzím mocnostiam. Prepadá nás strach. Ale práve to nás oslobodzuje od šablónovitosti, v ktorej sa pohybuje zdravý človek*”.⁵

V utrpení a chorobe prichádzajú na um rozličné otázky. Veci strácajú svoju samozrejmosť. Človek objavuje nové hĺbky a je nútený prijať poznané skutočnosti. V tomto zmysle má utrpenie aj *tvorivý charakter*.⁶ Odkázanosť na posteľ obmedzuje slobodu pohybu. Pretože človek potrebuje pomoc iných, stáva sa vnímavejším. Rozmýšľa o živote v novom svetle. Zrazu vidí, že vynakladal mnoho energie na veci, ktoré nestáli za to, a podcenil to, čo bolo naozaj dôležité a užitočné. Videl hodnotu v úspechu a zabudol vidieť úspech v pravých hodnotách.

V takej situácii sa človek podobá diamantu, ktorý je brúsený. Keby drahokam mohol rozprávať, zistili by sme, že brúsenie nie je preň príjemný proces. Ale každý drahokam musí byť vybrúsený, ak nemá zostať bezcenným. Obdivovaný je obyčajne iba výsledný produkt, pričom sa často zabúda na činnosť, ktorá ho spôsobila. Aj človeka choroba “brúsi” a to neprináša nijaký príjemný pocit. Ale cez tento proces sa dostáva k hodnotám, ktoré by nikdy predtým neobjavil.

K. Lorenz prirovnáva človeka ku krabovi, ktorý musí stratiť pancier, aby mohol rásť. Tým pancierom je napr. pre dospievajúceho istota, ktorú mu dáva rodina, ale aj závislosť na nej a miera podriadenosti. Zároveň sa v tomto čase stáva oveľa zraniteľnejším.⁷ Analogicky môžeme chápať aj trpiaceho človeka zaskočeného závaž-

⁴ Cit. podľa: STERTENBRINK, R.: *In Bildern und Beispielen I*. Freiburg-Basel-Wien, Herder 1976, s. 197.

⁵ DEMBICKI L., *Psychologie im Alltag*, Herderbücherei 105, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1961, s. 62.

⁶ JÁN PAVOL II.: Apoštolský list *Salvifici doloris* (ďalej SD) 11. februára 1984; in: *Acta Apostolice Sedis* 76 (1984), čl. 24.

Ďalšie súčasti textov (rozličných žánrov) Jána Pavla II. viažuce sa na problematiku, ktorá sa spracúva v tejto štúdiu, sa podrobne uvádzajú v práci FABIAN, A.: *Tvorivý charakter utrpenia z hľadiska pastorálnej medicíny. Antropologicko-teologická reflexia nad zmyslom ľudského utrpenia vo svetle náuky Jána Pavla II.* [Habilitationná práca.] Trnava, Trnavská univerzita – Fakulta ošetrovateľstva a sociálnej práce 1998. 154 s.

⁷ Porov. LORENZ, K.: *Osm smrteľných hříchu*. Praha, Panorama 1990, s. 64.

ným ochorením. Zmeny v spôsobe a kvalite života, spojené so stratou alebo ohrozením dovtedajších vzťahov, životných istôt, osobných hodnôt, perspektív a cieľov ho robia zraniteľnejším a závislejším. Obrazne povedané "pancierom" môže byť aj predchádzajúci spôsob života, hierarchia potrieb a hodnôt, ciele, ktoré si človek stanovil.

Hraničná životná situácia a utrpenie poskytujú človeku minimálne dve alternatívy: možnosť osobného zlyhania, alebo duchovného znovuzrodenia napriek nepriaznivej skutočnosti, možnosť prekonávania a osobnostného rastu. Pravdepodobne je to najťažšia možnosť, ako objavovať pravdu o sebe v nových dimenziách ľudského vzťahu k svetu a Absolútnu. Človek je nútený viac reflektovať a využívať aj svoju ľudskú neukončenosť. Tým sa utvára porozumenie dôstojnosti, založené nie na akejkolvek sebarealizácii, ale na sebaúcte, spočívajúcej v uvedomovaní si hodnoty ľudskej bytosti, neukončenej v možnostiach, prekračujúcej každodennosť duchovným sebaapresahovaním. Povedané slovami C. G. Junga, "*človek premeškáva zmysel svojho života do takej miery, do akej je neverný svojmu vlastnému zákonu a nestáva sa osobnosťou*".⁸

Aj zlo a smrť môže byť darom

Utrpenie a choroba núti človeka zaujať aj iné stanovisko k smrti. Zatiaľ čo zdravý človek má k smrti neprekonateľný odpor, v chorobe je privádzaný k prameňom večnosti, ktoré Boh vložil do hĺbok bytia (porov. SD 15). Z nich môže čerpať silu na orientáciu navonok i dovnútra. Postupne zbadá, že aj zlo môže byť darom a že v ľudskej slabosti sa aktualizuje Božia sila. Pavol z Tarzu napísal: "*Preto sa najradšej budem chváliť svojimi slabosťami, aby na mňa zostúpila Kristova moc.*" (2 Kor 12, 9) A na inom mieste: "*Všetko zmôžem v tom, ktorý ma posilňuje.*" (Flp 4, 13) Svojmu súčasníkovi Timotejovi sa vyznáva: "*Pre tento dôvod takto trpím, ale necítim sa sklamaným, lebo viem, komu som uveril.*" (2 Tim 1, 12)

Podobne, na základe skúsenosti z vlastného ťažkého ochorenia, predkladá svoju úvahu a vyznanie T. Ivančič, kňaz a profesor teológie v auguste 1992 v Banskej Bystrici: "*Všetko, čo prijmeš ako kríž, bude cez Ježišov kríž premenené! Bud' sa uzdravíš, alebo dostaneš silu, aby si mohol túto nemoc niesť s radosťou, to znamená niesť kríž podľa Evanjelia. To neznamena bezmocne prehrať život a vzdať sa, ale v bezmocnosti objaviť mocnosť: absolútne začať dôverovať Bohu. Tak ako nikdy predtým. Vložiť všetko do jeho rúk, vo vedomí veľkej osobnej závislosti na ňom. Prehliť svoju vieru v Neho. Kým sme my mocní, zdraví, úspešní, mocnosť Božia sa javí bezvýznamná. Ale v chorobe, keď sme na dne a bezmocní, začíname skutočne ocenovať láskavú mocnosť Boha, ktorá je uzdravujúca. Prijat' kríž, znamená teda začiatok nového postoja k životu a k Bohu. Znamená to uvedomiť si svoju limitovanosť, ohraničenosť a tým potrebu Jeho pomoci a ochrany. To neznamena robiť z Boha ópium, utešovateľa na časy, keď je najhoršie, ale znamená to premeniť trnie na kvet. Prijat' chorobu, bezmocnosť, neúspech a posvätiť ich novou nádejou. Keď sa skoncentrujeme na neho, neostane nám priestor na to, aby sme sa koncentrovali na seba a samolúbo sa vrtali v svojej zložitej situácii. On usmerňuje náš pohľad na budúcnosť, ktorá je odlišná od prítomnosti*".⁹

⁸ JUNG, C. G.: *Duše moderného človeka*, s. 68.

⁹ IVANČIČ, T.: *Vnútorne oslobodenie a uzdravenie*. Zvolen, Jas 1993, s. 16.

Na to, aby človek mohol považovať kríž za skutočný Boží dar, musí ho prijať s dôverou v Ježišovo posolstvo o zmŕtvychvstaní. Takáto dôvera je odvážnym činom, prinášajúcim efekt, ktorý spomína Ján Pavol II.: *“Kristus akoby zostupoval na dno slabosti a bezmocnosti človeka - ale koná pribitý na kríž. Ak sa súčasne s jeho slabosťou deje aj jeho pozdvihnutie, ktoré sa prejaví jeho zmŕtvychvstaním, znamená to, že slabosť všetkých utrpení človeka premôže tá istá Božia moc, ktorá účinkovala pri Kristovom kríži. V tomto chápaní trpieť značí stávať sa mimoriadne otvoreným voči vykupiteľskej sile Boha, ponúkanej ľuďom v Kristovi. V ňom Boh potvrdil, že chce účinkovať prostredníctvom utrpenia, ktoré je slabosťou a ponížením človeka - a práve v oboch týchto stavoch chce ukázať svoju moc.”* (SD 23).

V tejto viere sa v človeku rozvíja nádej, že utrpenie ho nepremôže, nepozbaví ľudskej dôstojnosti a zmyslu života. Zmysel sa stáva prítomným na podklade osobnej komunikácie s Bohom. Do akej miery sa človek otvára pre Absolútne, do takej miery v utrpení nachádza sám seba, čo Ján Pavol II. vyjadruje slovami *“nachádza dušu, ktorú - ako sa mu zdalo - v utrpení stratil.”* (SD 23)

Zaujímavý príklad sa rozpráva z obdobia druhej svetovej vojny, keď Nemci dobývali Varšavu. V centre mesta sa vytvorilo tzv. Varšavské geto. Určitá časť domácností Poliakov sa zabarikádovala. V jednom rozbombardovanom dome ležal starý, zbožný Žid, a čakal na svoju smrť. V posledných okamihoch života na zdrap papiera napísal tieto slová: *“Smrť už nemôže na mňa dlhšie čakať a ja musím s písaním prestať. Teraz padá posledná obrana našej pevnosti a s ňou je pochovávaná aj najväčšia a najkrajšia časť Varšavy. Slnko zašlo a ja Ti ďakujem, Bože, za to, že ho už nikdy neuvidím vychádzať. Toto sú moje posledné slová k Tebe, môj rozčinený Bože! Nepodarí sa ti to! Urobil si všetko preto, aby som v Teba neveril, aby som o tebe pochyboval, ale ja umieram tak, ako som žil - v pevnej viere v Teba!”*¹⁰ V tomto vyjadrení, pod pokrývkou ľudskeho logického spájania slov, sa dá vytušiť prejav hlboké viery, ktorá človeka oslobodzuje a vytvára most s večnosťou.

Je smútok potrebný?

Táto otázka sa môže zdať na prvý pohľad čudná. A predsa psychológovia hovoria, že práve smútok je chvíľou pravdy, keď človek prehľbuje svoje zamyslenie a cítenie a začína vidieť iným, vnútorným zrakom; počuje iný, vnútorný hlas, hlas svedomia. Skutočná životná múdrosť totiž nie je utekať pred smútkom, ktorý nakoniec vždy človeka dobehne, ale prijať ho a naučiť sa ho prekonávať. O smútku ako prirodzenom jave poznamenáva I. Štúr: *“Každý deň prichádza aj chvíľa súmraku, zväžnenia a zosmutnenia. Približujúca sa tma prebúdzá v človeku úzkosť a hrozba opustenosti vyvoláva strach. Tak ako v prírodnom poriadku sa strieda svetlo s tmou, tak sa v živote každého jedinca strieda veselosť so smútkom. Je to prirodzené a potrebné. Nikto nemôže byť stále rozjarený, spokojný a usmiaty. Takému by ani nikto neveril.”*¹¹

“Radosti” i “smútky” nepochádzajú len z biologického a psychologického prameňa, ale veľkú úlohu pritom hrajú aj postoje k životu, názory, ciele, ktoré človek sleduje, hodnoty, ktoré uprednostňuje a za ktoré je ochotný aj niečo obetovať a

¹⁰ Porov. JAKOBI, P.: *Briefe an die Gemeinde*. Mainz, Matthias - Grünwald Verlag 1991, s. 67.

¹¹ ŠTÚR, I.: *Potrebné smútky. Seriál o duševnom zdraví*. Zdravie, 49, 1993, č. 1, s. 16.

miesto, aké má náboženská viera v jeho živote. Pre sebeckého a konzumného človeka, ktorému ide len o to, aby čo najviac zarobil a ukázal sa vo výhodnejšej situácii ako jeho známi, znamená smútok nevýhodu a prekážku. Nakoľko je to len možné, uteká od každého smútku a ani si nevšimne, že je zo dňa na deň povrchnejším človekom. Nikdy nepríde na to, že chvíľa smútku je pokyn k zastaveniu a zamysleniu nad tým, ako prežil deň a kam vôbec kráča.

Ináč pochopil význam smútku apoštol Pavol z Tarzu, keď napísal do Korintu: *“Ak som vás (predchádzajúcim listom) zarmútil, neľutujem to...lebo vidím že vás ten zármutok pohol na pokánie. Bol to zármutok podľa Božej vôle, aby ste v ničom neutrpeli škodu...Ved' zármutok podľa Božej vôle spôsobuje pokánie na trvalú spásu. Zármutok sveta spôsobí smrť.”* (2 Kor 7, 8-10) Z biblického hľadiska je zaujímavé všimnúť si aj skúsenosť rybára Petra, neskoršieho pápeža, ktorému Ježiš z Nazaretu povedal: *“Skôr ako kohút zaspieva, tri razy ma zaprieš. Vyšiel von a horko zaplakal.”* (Mt 26, 75)

Každé obdobie života má svoj smútok. V detstve je to žiaľ za stratenou hračkou, smútok za odsťahovaným kamarátom, bolesť z neprítomnosti mamy..., to všetko hnetie jadro ľudskej osobnosti a slúži na chápanie limitov túžob a prianí. Aj cez slzy sa spevňuje charakter. Zmysel plaču a bolesti nie je v nej samej, ale v tom, že posúva človeka ďalej. Pomáha vyjsť zo seba a prekročiť úzke nazeranie. Mc. Millen z USA píše o tom, ako ochorela jeho dcéra, ktorá pracovala v misiách v Južnej Rodézii. Bola od rodičov vzdialená 15.000 km a dostala zdanlivo nevyliciteľnú chorobu: infekciu mozgu a miechy. *“Vtedy nám bolo s manželkou útechou Písmo sväté a Pavlove slová: ‚Nesmieme však hľadiť len na to, čo je viditeľné, ale na to, čo je neviditeľné. Lebo viditeľné je do času, ale neviditeľné je na veky.’* (2 Kor 4,17-18) *Starosť nás mohla ľahko priviesť do choroby. Záležalo len na nás a na našom postoji. Naučili sme sa, že cez slzy dovidíme ďalej než cez ďalekohľad, ak do zorného poľa nášho každodenného myslenia dostaneme podstatu večných právd.”*¹²

Aj v dospievaní je smútok užitočný. Intenzívne sa prežíva prijatie či odmietnutie partnera v láske. Smútok z rozchodu sa zdá neunesiteľným. Stendhal to poeticky vyjadril slovami: *“Zhaslo pre nás slnko, zatiaľ čo iba niekto zatiahol roletu.”*¹³ Niekedy až po rokoch prichádza k pochopeniu, že tak veľmi oplakávaná sklamaná láska bola najpotrebnejším krokom ku skutočnému dozretiu. Je to totiž vždy láska, ktorá núti začať myslieť viac na druhých, a tak prelomiť kruh vlastného egoizmu.

Tým sa nechce povedať, že smútok treba vyhľadávať. Prichádza totiž s neúprosnou nutnosťou a možno častejšie, než je potrebný. Je zbytočné pestovať si pocit sebaľútosti a osudovej krivdy. Správny postoj k životu nespočíva v šikovnom vyhýbaní sa všetkým jeho bolestným stránkam, ani v pohrdaní a potláčaní všetkého, čo sa nehodí do vysnívanej predstavy. Človek by sa stal čudákom, keby odmietol zúrodňujúcu úlohu utrpenia. Arabský mystik El Hallaj napísal: *“Keď Boh miluje svojho služobníka, ženie iných aby ho prenasledovali. Takže služobníkovi nezostáva nič iné,*

¹² Mc. MILLEN: *Chorobám možno vyhýbať. Lekár dokazuje podľa Písma.* B.m., b. r. [Slov. samizdatový preklad], s. 71.

¹³ Tamže, s. 17.

ako náhliť sa k Bohu”¹⁴. Čiže prežíva utrpenie ako prostriedok, ktorý ho núti viac myslieť na Boha a viac mu dôverovať.

Od antropológie k teológii

Po tomto antropologickom pohľade na tvorivý charakter utrpenia sa ponúka iný zorný uhol, a síce teologické nazeranie. Vystihuje ho Pavol z Tarzu známym výrokom: *“Teraz sa však radujem vo svojich utrpeniach za vás a vo svojom tele doplňam to, čo (ešte) chýba na Kristovom utrpení pre dobro jeho Tela, to jest Cirkvi.”* (Kol 1, 24) Obyčajne sa človek z utrpenia neraduje. Ak však Pavol píše o radosti, tak preto, lebo ona *“pochádza z objavu zmyslu utrpenia... a tento objav môže pomôcť iným tak, ako pomohol Pavlovi: - preniknúť do vykupiteľského zmyslu utrpenia.”* (SD 1)

Pavol vychádza z obrazu Cirkvi ako Kristovho mystického tela, ktorého údom je každý veriaci človek. Z toho vyplýva, že utrpenie veriaceho sa prenáša na Kristovo mystické telo; Kristus teda trpí zakaždým, keď kresťana zasiahne bolesť. Ján Pavol II. k tomu píše: *“V tomto tele chce byť Kristus spojený so všetkými ľuďmi, osobitne však s tými, ktorí trpia... Ak sa človek zúčastní na utrpení Krista - kdekoľvek a kedykoľvek na svete - svojím spôsobom doplňuje to utrpenie, ktorým Kristus vykúpil svet... To znamená, že vykúpenie získané Ježišovou uzmiernujúcou láskou je stále otvorené pre každú lásku, ktorá sa prejavuje ľudským utrpením.”* (SD 24)

Zo života Ježiša z Nazaretu je známe, že mal nielen pochopenie pre každú ľudskú bolesť, ale aj samotné vykúpenie sveta uskutočnil svojím utrpením. Toto vykúpenie, hoci bolo naplno jeho osobným utrpením, žije a rozvíja sa v ľudských dejinách. Žije a rozvíja sa ako Telo Kristovo - Cirkev. *“V týchto dimenziách - ako vysvetľuje Ján Pavol II., - každé ľudské utrpenie, silou spojenia s Kristom v láske, doplňuje ukrižované a oslávené Telo Kristovo... Kristus svet vykúpil definitívne, ale ho neuzavtoril: vo vykupujúcom utrpení, ktorým sa uskutočnilo vykúpenie sveta, Kristus sa otvoril od počiatku a stále sa otvára pre každé ľudské utrpenie. Zdá sa, že patrí k samej podstate výkupného utrpenia Krista, aby sa stále doplňovalo.”* (SD 24)

Mystické telo Kristovo sa dopĺňa aj utrpeniami, ktoré pochádzajú z vonkajších okolností. Ježiš nezakrýval pred svojimi poslucháčmi nutnosť utrpenia: *“Ak vás svet nenávidí, vedzte, že mňa nenávidel prv ako vás...ale že ste nie zo sveta, lež ja som si vás vyvolil zo sveta, preto vás svet nenávidí...Sluha nie je väčší, než jeho pán! Keď mňa prenasledovali, aj vás budú prenasledovať. A to všetko vám budú robiť pre moje meno, lebo nepoznajú toho, ktorý ma poslal.”* (Jn 15, 18-21) Často výslovne hovoril o tom, že kto chce ísť za ním, musí vziať svoj každodenný kríž a svojim učeníkom ukladal príkazy morálnej povahy, splnenie ktorých je možné iba, ak človek *“zaprie sám seba”* (porov. Lk 9, 23). Cesta, ktorá vedie k naplneniu života je *“úzka a strmá”* a Ježiš ju dáva do protikladu s *“pohodlnou a širokou”*, ktorá vedie do záhuby (porov. Mt 7, 13-14). Často hovoril aj o tom, že jeho učeníkov a vyznávačov postihnú všelijaké prenasledovania, čo sa ako vieme, nestávalo iba v prvých storočiach kresťanstva počas existencie rímskeho cisárstva, ale v rôznych dejinných epochách

¹⁴ EVELY, L.: *Blažení, ktorí znášajú utrpenie*. [Bratislava 1969; samizdatový preklad.], s. 22.

a na rôznych miestach zemegule, aj za našich čias. *“Ale prv ako sa to všetko stane, položia na vás ruky a budú vás prenasledovať; vydajú vás synagógam a do väzenia; predvedú vás pred kráľov a vládarov pre moje meno. To sa vám stane, aby ste vydali svedectvo. Zaumieňte si, že sa nebudete vopred starať, ako sa brániť! Lebo ja vám dám výrečnosť, ktorej nik z vašich protivníkov nebude môcť ani odolať ani protirečiť. Aj rodičia, bratia, príbuzní a priatelia vás zradia a niektorých z vás usmrčia; i budú vás nenávidieť pre moje meno. Ale ani vlas na hlave vám nezahynie. Svojou vytrvalosťou spasíte si duše.”* (Lk 21, 12-19) Tieto utrpenia sú previerkou vzťahu s Ježišom a jednoty i podobnosti s ním.

Vzostupná energia sveta

Francúzsky filozof a teológ, jezuita P. Teilhard de Chardin (1881-1955), uvedomujúc si odsunuté a okrajové postavenie trpiacich ľudí, zamýšľa sa nad tým, či a aký podiel majú chorí na pokroku ľudstva: *“Samou svojou situáciou je trpiaci človek akoby vyhánaný zo seba von, nútený sťahovať sa z prítomných foriem života. Nie je však tým už predurčený, vyvolený pre sublimáciu a spiritualizáciu, ktorými sa má svet pozdvihnúť nad bezprostredné užívanie, za svetlom, ktoré je stále vyššie? Trpiacim ľuďom prislúcha, aby - výslovne a čistejšie než ostatní - mierili k tomu, čo je božské; aby sa starali o dýchanie pre svojich bratov, ktorí pracujú ako baníci v hĺbinách hmoty. Práve tým ľuďom, ktorí vo svojom oslabenom tele nesú váhu sveta v pohybe, dáva Prozreteľnosť ako odmenu: byť najaktívnejšími činiteľmi toho pokroku, ktorý ich zdanlivo obetuje a drví.”*¹⁵

P. T. de Chardin vychádza zo skutočnosti, že svet a vesmír sa stavia, buduje. Pri tejto práci si Boh nepočína tak ako záhradník, ktorý presadzuje kvetiny na záhone, ako sa mu zapáči. Svet nemožno prirovnávať k zväzku umele naskladaných prvkov, ale k organickej sústave, preniknutej mohutným pohybom rastu, ktorý je tejto sústave vlastný. *“Zdá sa, že v behu storočí sa okolo nás naozaj uskutočňuje akýsi plán, píše Chardin. Vo vesmíre sa niečo deje, niečo je v stávke, čo sa dá prirovnať k ťarchavosti a k narodeniu: k narodeniu duchovnej skutočnosti, ktorú tvoria duše, a to z hmoty, ktorú duše strhávajú so sebou. Skrze ľudské aktivity a pod ich ochranou sa namáhavo vytvára, uvoľňuje a prečisťuje nová Zem.”*¹⁶

P. T. de Chardin na porovnaní kytice a stromu vysvetľuje hodnotu osobného ľudského úsilia (k nemu treba prirátať celé vesmírne dielo, s ktorým je toto úsilie solidárne) i cenu individuálneho ľudského utrpenia. V kytici pôsobia nazberané, nedokonalé, “trpiace” kvety prekvapujúco a zvláštne, lebo boli natrhané každý zvlášť a umelo zostavené v celok. Oproti tomu na strome, ktorý musel zápasiť s vnútornými prekážkami svojho vývoja a vonkajšími nepríjemnosťami počasia a búrok, sú polámané vetvy, potrhané listy a vyschnuté, neduživé, zvädnuté kvety celkom namieste. Sú svedectvom ťažkých podmienok, v ktorých strom rástol.

Podobne by bolo veľmi ťažké vysvetliť prítomnosť trpiacich jedincov - tak bolestne obmedzených vo svojich možnostiach a vo svojom rozvoji - v rámci vesmíru, v ktorom by každý tvor bol malým, uzavretým celkom, ktorý tu má byť len sám pre seba a ktorý možno teoreticky kamkoľvek ľubovoľne presadiť. Prečo by to tak malo

¹⁵ CHARDIN, P. T. de: *Smysl a pozitivní hodnota utrpení*. In: *Bolest a naděje. Deset eseju o osobním zraní*. Zost. J. Němec. Praha, Vyšehrad 1971, s. 257.

¹⁶ Tamže, s. 256.

byt? *“Keď je ale svet dielom, ktoré sa práve teraz rozvíja - pokračuje Chardin - keď sme pri narodení skutočne vrhnutí doprostred bitky, potom možno ľahko vytušiť, že pre úspech celého vesmírneho úsilia - v ktorom sme zároveň spolupracovníkmi i stávkou, o ktorú ide - prítomnosť utrpenia je niečím nevyhnutným.”*¹⁷

Svet, ako sa javí ľudskému pohľadu, je nesmierne tápanie a hľadanie. Každý pokrok, ku ktorému v ňom dochádza, je možný len za cenu mnohých neúspechov a obetí. *“Všetci trpiaci, patriaci ku ktorémukoľvek druhu, sú výrazom tvrdej, ale vznesenej podmienky. Nie sú to bezcenné a umenšené prvky, sú to proste tí, ktorí platia za postup a víťazstvo všetkých. Sú to padlí na 'poli cti'.”*¹⁸ Z toho vyplýva, že trpiaci človek je vo svojej zdanlivej nečinnosti postavený pred jednu špecificky ľudskú úlohu, v ktorej ho nikto nemôže nahradiť: spolupôsobiť na premene (mohli by sme tiež povedať “obrátení”) ľudského utrpenia. P. T. de Chardin pokračuje: *“Totalita utrpenia rozptýleného v každom okamihu po celej Zemi - to je nesmierny oceán. Čo však túto masu tvorí? Sú to snád' temnoty, javiace sa ako medzery a odpad? Nie. Je to možno energia. V utrpení je skrytá vzostupná sila sveta v mimoriadnej intenzite. Celý problém spočíva v tom, uvoľniť ju, dať jej vedomie toho, čo znamená, a toho, čo môže. Aký obrovský skok by svet musel urobiť k Bohu, keby všetci nemocní obrátili svoje trápenie na spoločnú túžbu, aby kráľovstvo božie rýchle zrelo skrze dobývanie a organizáciu Zeme. Keby sa všetci trpiaci, spojili k tomu, aby sa utrpenie sveta stalo jediným veľkým aktom vedomia, sublimácie a zjednotenia, potom by to bola jedna z najvyšších foriem tajomného diela stvorenia, ktoré môže pred našimi očami nadobudnúť.”*¹⁹

Tým je daná aj nová možnosť nazerania na problém stvoreného a nedokonalého sveta poznačeného utrpením. Kresťanstvo vyznáva, že stvorenie sa dovŕšuje v utrpení Ježišom, čo P. T. de Chardin vysvetľuje nasledujúcim spôsobom: *“V kríži možno nevidíme nič iné, iba individuálne utrpenie a akt odpykania, zahľadania vín. Tvorivá moc tejto smrti nám uniká. Avšak kríž je symbol a ohnisko akcie, ktorej intenzitu nemožno vyjadriť. Ani z čiste pozemského hľadiska - hoci plne pochopeného - nie je ukrižovaný Ježiš stratený a porazený. Práve naopak, on nesie všetku ťarchu a pokroky vesmíru a strhuje ich stále vyššie, smerom k Bohu.”*²⁰

Evanjelium utrpenia

Ak sa na problematiku vzťahu medzi ľudským utrpením a kresťanskou vierou dívame z pohľadu ľudí, ktorí trpia *pre Krista* (pre jeho meno) alebo *spolu s Kristom*, spájajúc svoje ľudské bolesti s jeho výkupnými zásluhami, zisťujeme že sa na nich spĺňa *evanjelium utrpenia* (SD 25). Tento termín vysvetľuje Ján Pavol II. aj svedectvom svojej osobnej skúsenosti. Keď sa vrátil po operácii z polikliniky Gemelli, pri prvom verejnom vystúpení, v nedeľu 29. mája 1994, z okna svojej pracovne povedal: *“Keď som bol pripútaný na lôžko, prišiel mi na um nebohý kardinál Wyszyński, poľský prímas, ktorý mi na začiatku môjho pontifikátu povedal: ‚Ak ťa Pán povolal, tak to znamená, že máš viesť Cirkev do tretieho tisícročia, tak ako začiatkom druhého*

¹⁷ Tamže, s. 257.

¹⁸ CHARDIN, P. T.: *Smysl a pozitivni hodnota utrpení*, s. 257.

¹⁹ Tamže, s. 258.

²⁰ Tamže, s. 258.

*tisícročia voviedol Pán Cirkev do Poľska'. Toto vovedenie sa uskutočňuje rozličnými iniciatívami, ale zbadal som, že to nestačí. Treba ju viesť aj s utrpením, s atentátom pred trinástimi rokmi, a s touto novou obetou. Aj ja sa pýtam: Prečo teraz? Prečo v tomto roku?...Aby celý svet videl, že existuje aj vyššie evanjelium. Povedal by som: evanjelium utrpenia, evanjelium bolesti. S ním sa pripravuje budúcnosť tretieho tisícročia.*²¹

Vyššie evanjelium, evanjelium utrpenia, evanjelium bolesti začal hlásať Ježiš z Nazaretu, keď vzal na plecía kríž a kráčal po jeruzalemských uliciach, po ktorých mnohokrát predtým kráčal vyučujúc. Teraz vyučoval svojím utrpením. Podstúpil bolesť ponižovania a nespravodlivého odsúdenia, aby na sebe ukázal, ako silou Božej moci a lásky je možné znášať a pretvoriť prítomné utrpenie. Svojou smrťou a zmŕtvychvstaním prezentoval celému svetu pravdu o Božom zásahu do ľudskej bezmocnosti. Tak otvoril nádejnú budúcnosť celému ľudstvu. Evanjelium teda znamená radostnú zvesť, že ľudské utrpenie je Božou prítomnosťou posvätené, premenené a pretvorené k spáse.

Ján Pavol II. má na pleciah zodpovednosť za evanjelizáciu na celom svete. Mnohokrát pri rozličných stretnutiach prejavil vnímavosť voči tým, ktorí sú vytlačení na okraj spoločnosti svojou chorobou a bezmocnosťou. V prípade vlastnej choroby prezentoval vieru, že choroba je vyššie evanjelium. Choroba teda evanjelizuje človeka iným spôsobom ako prostriedky duchovného života: rozjímanie, modlitba alebo sviatosti. Z pohľadu kresťanskej spirituality je to teda zvláštna možnosť osobnej konsekrácie.

Je prirodzené, že každý človek prostredníctvom každodennej práce - na poli vedy, techniky, umenia i kultúry - pripravuje cesty v ústrety tretiemu tisícročiu. Ale Ján Pavol II. uisťuje, že aj človek pripútaný na lôžko pripravuje Cirkev a svet pre tretie tisícročie. Kdekoľvek človek s vierou trpí, má účasť na posvätení sveta a pripravuje budúcnosť ľudstva.

Vnútoraná zrelosť a duchovná veľkosť

Dejiny potvrdzujú, že v utrpení sa ukrýva mimoriadna sila, ktorá priťahuje človeka ku Kristovi - akýsi osobitný druh lásky. Tejto láske vďaka mnohí svätci za svoj návrat k pravému životu, napríklad sv. František z Assisi, sv. Ignác z Loyoly a veľa iných. Ovocím takéhoto návratu nie je iba to, že človek objavuje spásonosný zmysel utrpenia, ale predovšetkým to, že v utrpení sa stáva úplne novým človekom. Akoby našiel nejaké nové meradlo celého svojho života a povolania. Ján Pavol II. poznamenáva: *“Tento objav je zvláštnym potvrdením duchovnej veľkosti, ktorá v človeku úplne neprimerane prevyšuje telo; vtedy keď je to telo veľmi choré, úplne rozladené a človek sťa neschopný života a nejakej činnosti, táto vnútorná zrelosť a duchovná veľkosť sa ešte zosilňuje, čím dáva prekvapujúcu lekciu zdravým ľuďom.”* (SD 26)

Utrpenie samo o sebe je stretnutie so zlom, Kristus však z neho spravil najmocnejší základ najvyššieho dobra, a síce večnej spásy. Je to ponuka nie pre vonkajší, ale vnútorný proces viery, ako o tom uvažuje Ján Pavol II.: *“Svojmu trpiacemu bratovi alebo sestre Kristus postupne ukazuje horizonty božieho kráľovstva: svet pri-navrátenej Stvoriteľovi, zbavený hriechu, budovaný na vykupiteľskej sile lásky. A do takéhoto kráľovstva Kristus pomaly, ale isto privádza trpiacich akoby srdcom jeho*

²¹ JÁN PAVOL II.: *Vyššie evanjelium*. L'Osservatore Romano, CXXXIV, 1994, č. 124 (30. 5. 1994).

utrpenia. Utrpenie sa totiž nedá pretvoriť a premeniť láskou zvonka, ale zvnútra. Kristus pre svoje vlastné vykupiteľské utrpenie je úplne vo vnútri každého ľudského utrpenia a môže v ňom účinkovať mocou svojho Ducha pravdy, Ducha – Potešiteľa.” (SD 26)

Človek môže zaregistrovať Kristovu spasiteľnú odpoveď na ľudské otázky v takej miere, v akej sa stal vierou účastným jeho zmysluplnej bolesti. Táto odpoveď je súčasne oveľa viac, než iba všeobecné uistenie o zmysle utrpenia. Je totiž pozvaním, povolaním, ako sa to popisuje v diele Jána Pavla II.: *“Kristus nevysvetľuje separátne dôvod, prečo treba trpieť, ale predovšetkým vyzýva: 'pod' za mnou!' Pod' a vezmi svojim utrpením na seba podiel na spáse sveta, ktorú ja vykonávam svojim utrpením...V tej miere, akou berie človek svoj kríž, spájajúc sa v duchu s krížom Kristovým, odhaľuje sa pred ním spásny zmysel utrpenia. Človek tento zmysel nikdy nenájde na svojej ľudskej úrovni, ale na výške Kristovho utrpenia. Zároveň však z tejto úrovne, onen vykupiteľský zmysel utrpenia zostupuje na hladinu človeka a stáva sa akoby vyjadrením jeho vlastnej odpovede. Vtedy nájde človek vo svojom utrpení vnútorný pokoj.”* (SD 26)

Objavenie vykupiteľského zmyslu utrpenia v spojení s Kristom mení teda ubíjajúci pocit trpiaceho človeka. Skúsenosť W. Mitchella potvrdzuje túto pravdu. Ako bývalý príslušník námornej pechoty v USA, vo veku štyridsaťšesť rokov, po motocyklovej nehode, pri ktorej mu zhorelo šesťdesiatpäť percent povrchu tela, statočne vydržal šesťnásť operácií. Nevládal ani zodvihnúť vidličku, vytočiť telefónne číslo alebo zájsť bez pomoci do kúpeľne. Ale nikdy si nepripustil porážku. Navzdory telesným problémom sa aj oženil, získal titul magistra, pokračoval v boji za ochranu životného prostredia a prednášal. Píše: *“Mal som na výber: buď budem svoju situáciu považovať za porážku, alebo za počiatočný, východzí bod... Človek si riadi vlastnú kozmickú loď života...Pred ochrnutím som dokázal urobiť desaťtisíc vecí. Teraz ich je deväťtisíc. Bud' sa môžem zamerať na tisíc vecí, ktoré som stratil alebo sústrediť svoju pozornosť na tých deväťtisíc, ktoré mi zostali. Odmietam používať rany života ako zámienky na kapituláciu... Možno ste aj vy zažili niečo, čo vám teraz prekáža, ale na čo sa môžete pozrieť aj z inej perspektívy. Odstúpte trochu ďalej, pozrite sa na svoj problém globálnejšie a možno si poviete: Koniec koncov, ved' to nie je až také zlé. Ono totiž nejde o to, čo sa vám stalo, ale ide o to, ako sa s tým vysporiadate.”*²²

Viera v účasť na utrpení Krista prináša vnútornú istotu, že trpiaci *“dopĺňa, čo chýba na Kristovom utrpení”*. V duchovnom zmysle teda utrpenie slúži, podobne ako Kristus, spáse bratov a sestier. Trpiaci je takto nielen užitočný pre druhých, ale plní aj ničím nezastupiteľnú úlohu. Ján Pavol II. vyjadruje v tomto zmysle pohľad z kresťanskej perspektívy: *“V kozmickom stretnutí duchovných síl dobra a zla...ľudské utrpenie v spojení s Kristom predstavuje mimoriadnu podporu pre sily dobra, pripravujúc cestu pre víťazstvo týchto vykupiteľských síl... Čím väčšmi je človek ohrozený hriechom, čím ťažšie štruktúry hriechu v sebe súčasný svet dvíha, tým väčšiu výrečnosť má ľudské utrpenie. A tým viac pociťuje Cirkev potrebu odvolávať sa na ľudské utrpenie pre záchranu sveta.”* (SD 27)

Aj z antropologického, aj z teologického hľadiska treba teda vyvodit' záver, že utrpenie má svoju špecifickú vnútornú hodnotu pre rast a rozvoj človeka i spoločnos-

²² CANFIELD, J. – HANSEN, M. V.: *Slepačia polievka pre dušu*. Bratislava, Sofa 1996, s. 269-271.

ti, ak sa ono vníma, precituje a prežíva z aspektu dozrievania sveta na ceste k zduchovneniu.